

1923 – 2015 Dönemi Türkiye Ekonomisinde Sektörlerin Görelî Durumu ve Anadolu'ya Yeniden Yerleşmek^(*)

Serdar Şahinkaya^(**)

Efendim, hepinize merhaba.

Sözlerime, başta sevgili ağabeyim *Uğur Mumcu*'yu, değerli hocam *Prof. Dr. Muammer Aksoy*'u ve bu uğurda yani adalet ve demokrasi ve insanca, hakça bir düzen talepleri için katledilenleri saygı ve minnetle anarak ve hatıraları önünde saygı ile eğildiğimi belirterek başlamak istiyorum.

Sunumumu şu şekilde planladım:

1923 – 2015 Türkiye Ekonomisinde Sektörlerin Görelî Durumu

**Üretici Sektörlerdeki Dramatik Gerileme, Sanayisizleşen Türkiye*

**Yüksek Oranlı İthalata Bağımlı İmalat Sanayi*

**Çöken Tarım ya da Mutlak Açlığa Doğru*

**Dönemsel Büyüme Bilançosu / Karnesi*

Anadolu'ya Yeniden Yerleşmemiz Gerek ...

**Bir Fakir Ülke Hastalığı Megalopolis*

**İktisadi Faaliyetlerin Mekânsal Dağılımı*

**İmalat Sanayiinin Mekânsal Dağılımı*

Gelirin Mekânsal Dağılımı

**Bölgelerin GSYİH İçindeki Payları*

**Bölgelerde Sektörlerin GSYİH İçindeki Payları*

**Bölgelerin Kişi Başına Milli Gelirleri*

Sonuç Yerine

I.) Sektörlerin Görelî Durumu

Öncelikle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) üç sektör temelinde görelî durumuna farklı bir değişle serencamına bir bakalım: Tarım – Sanayi – Hizmetler.

Kırmızı renkli çizgi hizmetler sektörünü, yeşil kesikli çizgi tarım sektörünü, mavi noktalı çizgi de sanayi sektörünü (*Madencilik-Taş Ocakçılığı + İmalat Sanayi + Elektrik-Gaz-Buhar ve İklimlendirme*) temsil etmektedir.

Grafikte, bu sektörlerin 92 yıldaki en düşük ve en yüksek değerleri işaretlenmiştir.

Bir noktanın altı başlangıçta çizilmelidir: Bu üç sektörden ikisi, tarım ve sanayi sektörleri ekonominin esas üretici tabanını oluşturmaktadır.

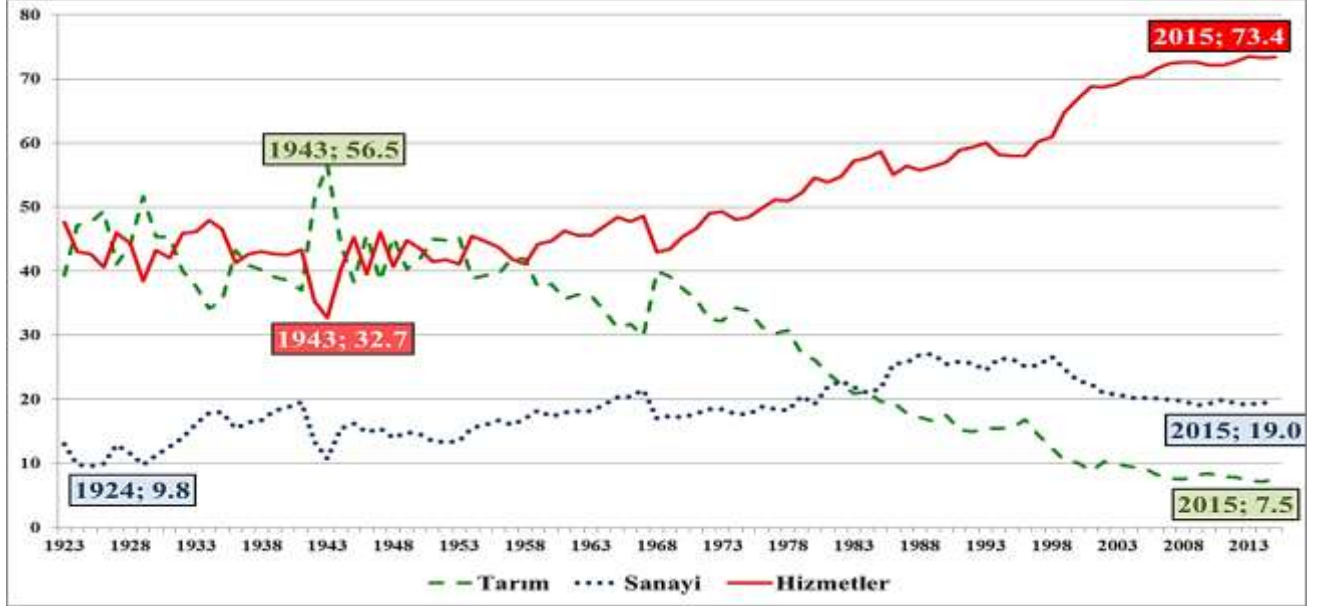
Hizmetler sektörü ise esas olarak on iki alt sektörden; turizm, inşaat, taşımacılık – ulaştırma (*günümüz seksi tabiriyle lojistik*), finansal mesleki hizmetler, haberleşme, müteahhitlik, eğitim, eğlence, kültür ve spor, sağlık ve sosyal hizmetlerden oluşmaktadır.

(*) "*Ekonomide Neredeyiz? Nereye Gidiyoruz?*" Panel. YAYED. 24. Adalet ve Demokrasi Haftası, 29 Ocak 2017. Çankaya Çağdaş Sanatlar Merkezi. Ankara'daki sunumun gözden geçirilmiş, genişletilmiş ve düzeltilmiş biçimidir. Sunumdaki veri ve grafiklerin hazırlanmasındaki teknik destekleri için meslektaşım *Dr. Oktay Küçükiremitçi*'ye teşekkürler...

(**) Dr. Siyasal Bilgiler Fakültesi-Mülkiye, ÇEEİ Bölümü. Yarı Zamanlı Öğretim Elemanı.

2017'nin ilk ayını bitirirken veriler neden 2015 yılında sonlanmış gibi haklı bir soru da akla gelebilir. Bir küçük bilgi vermek isabetli olacaktır: Efendim, TÜİK, geçtiğimiz aylarda GSYİH verilerinde bir revizyona gitti ve geçmişle bağı nerede ise koparttı (*en azından bu konuşmanın yapıldığı an itibariyle*). Buradaki 1923 – 2014 verileri, Kalkınma Bakanlığı veri setinden, 2015 değeri de TÜİK'ten alınarak kullanılmıştır.

Grafik 1: GSYİH'nin Sektörel Serencamı (1923 – 2015) (%)

2

Şimdi gelin sektörlere biraz daha yakından bakalım:

Hizmetler sektörü, savaş yıllarında yüzde 32,7 mertebesinde 1960'lı yılların ilk yarısına kadar tedricen yükseliyor, 1960'ların "yeniden planlı" yıllar ile birlikte üretici sektörlerin görece önceliğinin değişmesine paralel olarak bir miktar geriliyor. Nüfusun artışına ve kapsadığı alt sektör sayısına bağlı olarak yeniden yükselişe geçen Hizmetler sektörü, 1980'li yıllarla birlikte diğer sektörlerle arasını oldukça açmıştır. Zira 1980'li yıllarla birlikte Türkiye'de sanayi sektörünün sürükleyici aktörlüğüne son verilmiştir. 2000'li yıllarla birlikte adeta şahlanan Hizmetler sektörünün payı, dönem sonunda yüzde 73,4'e ulaşmıştır. Bu şahlanışın ana payandaları; "İnşaat ya Resulullah" eksenli büyüme politikaları, emlak ve gayrimenkul alım satımını kutsayan teşvikler, yapılanmalar, AVM çılgınlığı, çağrı merkezleri denilen modern hapishanelerdir.

Tarım sektörüne odaklanıldığında, en yüksek payın yüzde 56,5 ile 1943 yılına ait olduğu görülmektedir. Tarım sanayie kaynak aktararak, farklı bir ifade ile iç ticaret hadlerini sanayi lehine kullanıp ekonomideki tarım sektörünün ağırlığı bilinçli olarak hafifletilmiştir. Fakat gelinen noktada yani 2015 yılında sektör payı dramatik bir biçimde yüzde 7,5'e gerilemiştir. Oturumumuzda bu konuların uzmanı / hocası *Dr. Gökhan Günaydın* var. Konuşmasında bizleri yeterince aydınlatacaktır ama ben yine de birkaç tespitte bulunmak istiyorum:

Bakın bu üzerinde yaşadığımız topraklarda 3500 yıldır tarım yapılmaktadır. Bu topraklar, çeşitlilik, zenginlik, bereket doludur. Ancak Türkiye, ne yazık ki 93 ayrı ürünü 108 ayrı ülkeden ithal eder noktaya gelmiştir. Çiftçi-Sen Raporundan¹ 2016 yılı Ocak – Kasım dönemi verilerine göre tarım ve gıda ithalatına 14,4 milyar dolar ödendiğini öğreniyoruz. Dünyada daha doğrusu dünyanın akıllı ülkelerinde tarım sektörü giderek stratejik bir önem kazanırken Türkiye’de nerede ise unutulmuş / terk edilmiş durumdadır. Efendim bu nokta, ülkemizi mutlak açlığa ve yoksulluğa sürükleyebilir. Unutulmamalıdır ki; toprakla ve tarımla sorun yaşayan, planlayamayan, toprak reformunu tamamlayamamış ülkeler, sağlıklı toplumsal gelişmeyi hayal dahi edemezler ve **saman da, çoban da ithal ederler...**

Gelelim **Sanayi sektörüne**. Sanayileşme, büyük bir malzeme hareketidir. Toplumun bütün katmanlarınca benimsenip, toplumsal bir amaç haline geldiğinde başarılı ve kalıcı olur. Ülkemizin tarihinde bu türden parlak ve başarılı yıllar vardır. Bu yılların ilk kesiti 1930’lardır. 1923’te Cumhuriyet ile birlikte Türkiye, **Demiryolları + Sanayileşme = Devletçilik** sihirli denklemi ile birlikte yola çıkmıştır. Bazen plan, bazen de program denilmesine rağmen 1930’lu yıllarda sanayileşme çabası projeler katında, ama bir bütünlük anlayışı içinde toplumun kaynaklarının kıt olduğu zor zamanların ürünüdür ve yatırımcılığı öğrenememiş Osmanlı ile Cumhuriyet arasındaki kritik farklardan biridir².

1930’lu yıllar boyunca dönemin ortalama büyüme hızı yüzde 8’e yakındır ve sanayi öncülüğündedir. O nedenledir ki, birazdan göreceğimizi *Dönemsel Büyüme Bilançosu / Karnesi* tablosundan da izleneceği gibi II. Dünya Savaşı’nın büyük tahribatına rağmen savaş sonunda Türkiye ekonomisi, bu yılların kuvvetli yatırım temposu sayesinde 1945 sonrasında tekrar ve çabuk biçimde toparlanabilmiştir³.

Grafikten de bu gelişmeleri izlemek mümkün. 1930’lu yıllardaki ısrarlı ve ‘*yapabiliriz*’in simgesi politikalarda kimi zaman gerilemeler olsa da esas olarak 1980’lere kadar sürmüştür. 1980’lerdeki temel tercih değişikliğine rağmen 1930’lar ve 1960 – 1970’li yıllardaki sanayileşme hareketinin yarattığı kurulu kapasiteler de tahribat olsa da 1986’daki 4046 sayılı Özelleştirme Yasasına kadar üretimlerine devam etmişler; sonrasında da “*babalar gibi satılmışlar*”dır.

1998 sonrasında Sanayi sektörünün payı yüzde 19’lara çekilmiş böylece Türkiye’nin tercihi sanki “*sanayisizleşme*”⁴den yana olmuş ve bu tercih, adeta tescil edilmiştir. Bir ara tespitte bulunmanın vaktidir: *Türkiye’nin üretici güçleri, tarım ve sanayi sektörleri sahneyi terk etmişlerdir*.

O nedenle yığınsal işsizlik... O nedenle, her dört gençten biri işsiz... Ve o nedenle pasta büyümüyor...

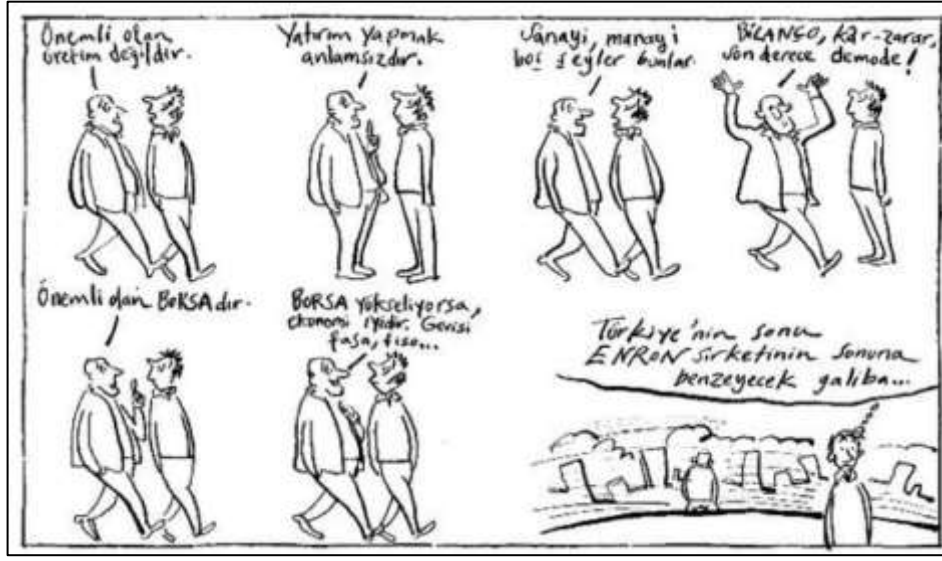
¹ <http://www.karasaban.net/2016-tarimda-iflasin-ilani/>

² Bilsay Kuruç (2011): *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi: Büyük Devletler ve Türkiye*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

³ Serdar Şahinkaya (2012): “*Türkiye Sanayileşme Tarihinden İki Kesit: Birinci Sanayi Planı 1933 ve Türkiye Sanayi Stratejisi (2011 – 2014)*”. Abant İzzet Baysal Üniversitesi. İktisat Topluluğu İktisat Sempozyumu. 22 Nisan. Bolu.

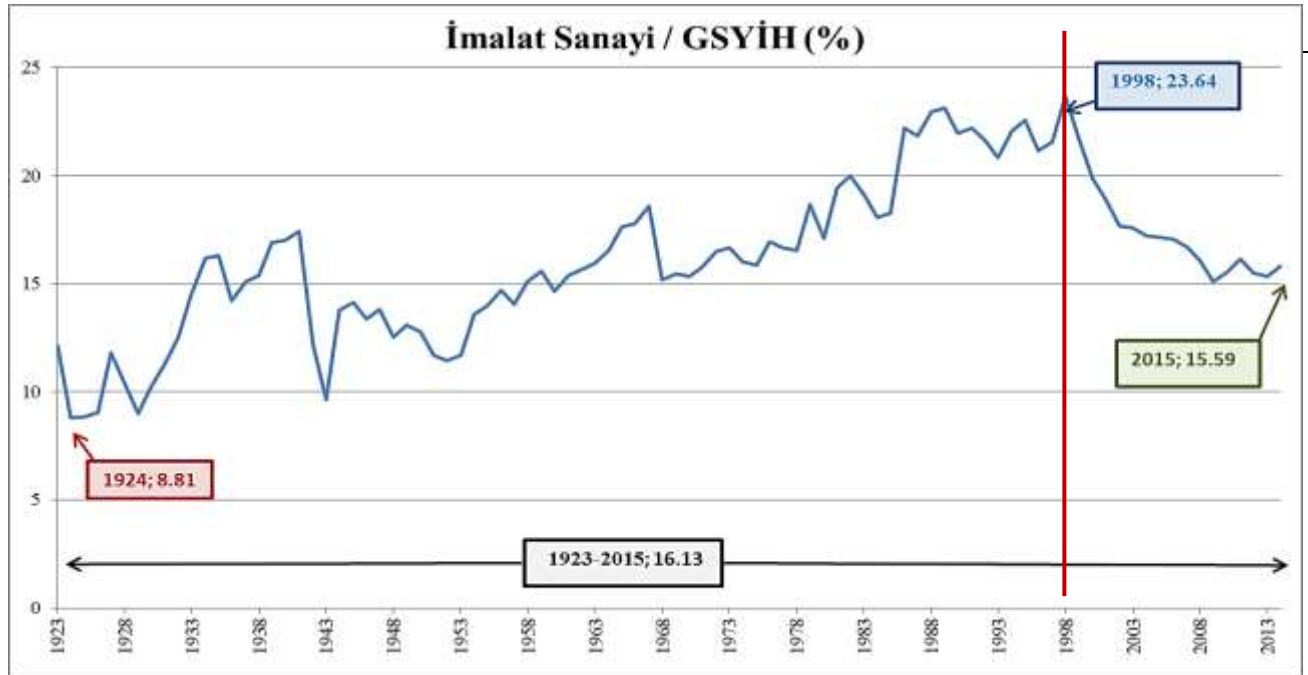
⁴ Serdar Şahinkaya (2013): “*İmalat Sanayinin Gerileme Dönemi (1998 – 2012)*”. TMMOB, MMO Sanayi Kongresi 2013, 20 – 21 Aralık 2013. Ankara’da sunduğum bildiride bu tespiti yapmış idim.

Sanayisizleşme tercihi, sadece *teknik* bir tercih değildir. Aynı zamanda siyasal ve ideolojik bir zemin de bulmuştur. Böyle bir zemini *Behiç Ak*, aşağıda gayet yerinde bir biçimde anlatmıştır.

Sanayi sektörünün esas üretici gücü, sürükleyici aktörü **imalat sanayi**dir. O nedenle az önce sanayi sektörüne dair yapılan saptamalar imalat sanayi için de geçerlidir.

Grafik 2: Sanayisizleşen Türkiye

Bakın burada 1998 yılında bir kırmızıçizgi var⁵. Ve o çizgi sonrası dönemde İmalat Sanayi / GSYİH oranı yüzde 24'lerden yüzde 15'lere geriliyor. Evet, bu tam bir çöküştür. Alt eksen

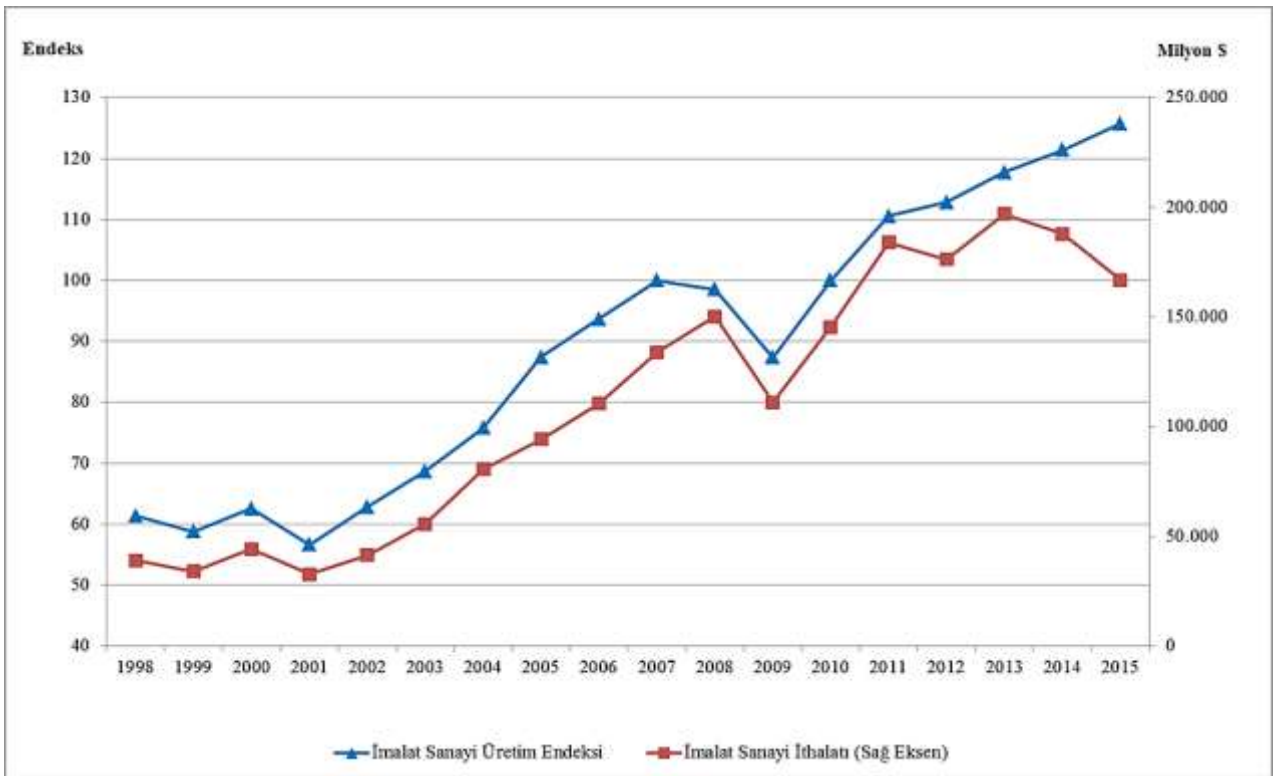
⁵ Hatırlarsanız 1998 yılında hiç gereği yokken IMF ile bir *Yakın İzleme Anlaşması* yapılmıştı. Bu oturumdaki *Korkut Boratav, Bilsay Kuruç, Erinç Yeldan* ve benim de üyesi olduğum **Bağımsız Sosyal Bilimciler** grubu bir kitap çıkarmış ve mesele detaylı bir incelemişti: *IMF Gözetiminde On Uzun Yıl 1998 – 2008: Farklı Hükümetler, Tek Siyaset*. <http://www.yordamkitap.com/book.php?bookId=15>

bu grafik için hesaplanan 1923-2015 dönem ortalaması, yani 92 yaşındaki Cumhuriyetin ortalaması yüzde 16.13'tür... İşte günümüzde gelinen noktada 92 yıllık ortalamanın bile gerisine düşülmüştür. Şimdi "Cumhuriyet için 90 yıllık reklam arası" diyenlerin, "bir dikili ağacımız bile yok" diyenlerin bu gerçekle de yüzleşmeleri gerekmez mi?

Yeri gelmişken teknik bir hususu da hatırlatmalıyım: "İmalat sanayi katma değerinin payı, o ülkenin milli geliri içinde eğer yüzde 40 ulaşırsa kişi başına gelir de 10 bin dolar sınırını yeni moda tabir ile orta gelir tuzağını aşabilir"⁶.

Bu çöküşe yani sanayisizleşen Türkiye'ye eşlik eden ibretlik bir grafik daha hazırladım. Görelim...

Grafik 3: Seviyesiz Birliktelik: Üretmek için ithalata mahkûm yapı...

İki eksenli bu grafikte; sol eksen (mavi çizgi) İmalat Sanayi Üretim Endeksi, sağ eksen de (kırmızı çizgi) milyon USD cinsinden İmalat Sanayi İthalatı.

Birbirleriyle tam uyum içindeki Arjantinli usta tangoculara benzemiyorlar mı? Yükseliş ve çöküş konjonktürlerinde bile birebir tam uyum. 2013 sonrası ithalattaki azalmaya bağlı olarak uyumda bir miktar azalma gözlenmektedir. Acaba, Ekonomi Bakanlığı'nca hazırlanan ama fiilen etkili bir uygulamasının olmadığı *Girdi Tedarik Stratejisi* bu azalma eğiliminde etkili olmuş olabilir mi?

⁶Bu bağlamdaki kritik ayrıntılar için; http://www.mckinsey.com/insights/manufacturing/the_future_of_manufacturing'e bakılmalıdır.

Efendim.

Bu senkronizasyon, uyum, ahenk ne dersek diyelim **sentetik bağımlılık** halidir. Şöyle de söyleyebiliriz: İmalat sanayii alt sektörlerinde farklılık göstermekle birlikte üretmek → ihracat yapabilmek için yüzde 60 – 65 bandında ithalat yapmak zorundasınız.

Bu ithalata bağımlı üretim yapısı değiştirilmeden ülke ekonomisi, yurtiçi katma değer zincirinde kalacak üretim yapamaz, iki yakası da bir araya gelemez. Ve Sanayi 4.0'ın hayata geçmek üzere olduğu, Sanayi 5.0'in tahayyül edildiği bir üretici dünyada Türkiye, olsa olsa **tedarikçi** olur...

Tam yeri gelmişken **Attilâ İlhan**'dan bir epigrafiyi paylaşmak isterim:

“(...) çünkü ancak sanayileşmedir ki ülkeyi tam bağımsızlığımıza kavuşturacak; hem Müdafaa-i Hukuk’un, hem de Kuva-yı Milliye’nin gerçek amacına ulaşmasını sağlayacaktır. Sanayileşmediğimiz takdirde ne olacağımızı, Osmanlı’nın son iki yüz yılına bakıp anlayabiliriz. O dönemi bilmiyorsak, şu içinde yaşadığımız dönemi de mi bilmiyoruz a canım; eğer Cumhuriyet’in ilk yıllarında başlatılmış olan sanayileşme atılımı (...) dönüştürülmeseydi, acaba ‘sistem’ Türkiye’yi bu kadar gafil avlayabilir miydi?”.

Attilâ İlhan, *Hangi Atatürk*, s.177

II.) Büyüme Bilançosu / Karnesi

Ülkemizin 91 yıllık GSYİH büyüme hızlarını hesaplayarak büyüme bilançosu / karnesini oluşturalım. Bakın, Cumhuriyetin 91 yıllık ortalama milli gelir büyüme hızı yüzde 4,9. Yani, Cumhuriyetin ortalaması bu. Mutedil bir büyüme performansı...

Peki, bu yüzde 4,9’u aştığımız yıllar hangi alt dönemlere aittir? Tablomuzaya yakından bir bakalım: Bu alt dönemlerden ilki; **Yeniden inşa ve devletçilik** dediğimiz 1924-39 dönemidir. Ve yıllık ortalama büyüme hızı yüzde 7,8’dir. İkinci alt dönem de **Karma müdahaleci ekonomi** olarak adlandırdığımız, 1962-79 dönemidir ve büyüme hızı yüzde 5,7’dir.

Bu yüksek hızlı büyüme alt dönemlerinin ortak özellikleri;

- Kendi aklımızın ürün olan strateji ve planlar;
- Sanayi sektörünün sürükleyici aktörlüğü;
- Kamu İktisadi Teşebbüsleridir (KİT)

şeklinde saptanabilir. Hatırlanmalıdır ki bu iki alt dönemde de Anadolu toprakları **Nazım Hikmet**'in *Kuvayı Milliye* şiirindeki **“bahtı değişen şehirler”** le aydınlanmıştı.

Tablo 1: 1924 – 2015 Dönemi GSYİH Büyüme Oranları

Dönemin Niteliği	Kapsanan Yıllar	GSYİH Yıllık Ortalama Büyüme (%)
Cumhuriyetin 91 yılı	1924-2015	4.9
1. İlk 25 yıl	1924-1948	5.5
1a. Yeniden inşa ve devletçilik	1924-1939	7.8
<i>1b. Savaş yılları ve sonrası</i>	1940-1948	1.4
2. Öncesi, sonrasıyla DP	1949-1961	5.4
3. Karma, müdahaleci ekonomi	1962-1978	5.7
4. Neoliberalizmin aşamaları	1980-2015	4.2
<i>12 Eylül – ÖZAL Dönemi</i>	1980-1988	4.5
<i>Neo Popülizm</i>	1989-1997	4.5
<i>IMF ve AKP Dönemi</i>	1998-2015	3.8

Kaynak: Dönemlerin isimlendirilmesinde Prof. Dr. Korkut Boratav'ın yaklaşımı esas alınmıştır. Dönemsel büyüme hızları hesaplamaları için, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2014*, TC Kalkınma Bakanlığı, Temmuz 2015. Ve TÜİK Veri Seti.

Yıllık ortalama büyüme hızı yüzde 4,9'un altında kalan son otuz beş yıl, farklı bir ifade ile *Neoliberalizmin Aşamaları (1980 – 2015)* dönemi büyüme performansı açısından hem oldukça dalgalı hem de nispi olarak cılızdır. Hele son on dört yılı...

Hatırlatalım tekrardan, 1998 sonrası çöküşe geçen İmalat Sanayi / GSYİH oranını, tarım sektöründeki dramatik gerilemeyi. Evet, “*Farklı Hükümetler, Tek Siyaset*” dönemi ve bunun son on yılındaki *tek parti hükümetlerine* ait yıllık ortalama büyüme hızı yüzde 3,8'dir.

İşte bu nedenle yığınsal işsizlik, yoksulluk, kapanan fabrikalar, dört makineden üçünün çalışmadığı Organize Sanayi Bölgeleri, iş yerlerini kapatan esnaf sayıları, geri ödenmeyen krediler, yığınsal hale gelmiş kredi kartı borçları katlanarak artmıştır. Her geçen gün de artmaktadır...

III.) Anadolu'ya Yeniden Yerleşmek

Sunumumun bu kısmında; iktisadi faaliyetlerin ve gelirin mekânsal dağılımına odaklanarak kimi tespitlerde bulunmayı planlıyorum. Ama önce bu kısmın başlığına neden “Anadolu'ya Yeniden Yerleşmek” dedim onu açıklamam isabetli olacaktır.

Prof. Dr. Doğan Kuban hocamız, 15 Eylül 2016 tarihli *Herkese Bilim ve Teknoloji* Dergisi'nde “*İstanbul ülkeyi çökertecek, kalkınmaya engel noktaya ulaştı*” başlıklı bir makale⁷ yazmıştı.

Bu başlığı Kuban hoca, “*İstanbul'un birçok alanlarda örnek ve öncü olduğunu yadsımak için*” için koymamıştır. “*İstanbul'un başını alıp gitmesi, ülkeye yayılması gereken çağdaş davranışların, teknolojinin önünü kesiyor. Halkı ve işverenleri kendine çekip, çağdaş etkinlikleri inhisarına alıyor*”. Farklı bir ifade ile “*...sınırsız kapitalizmle nüfus artışının*

⁷ Bahse konu makaleye <http://www.herkesebilimteknoloji.com/yazarlar/dogan-kuban/dogan-kuban-istanbul-ulkeyi-cokertecek-kalkinmaya-engel-noktaya-ulasti> linkinden ulaşılabilir.

kariştiği, çaresiz bir 'hipertrofi' olarak çok vurgulanan fakat çare bulunamayan bir fakir ÷lke hastalığı" olan megalopolis olarak tarifliyor İstanbul'u ve devam ediyor;

"İstanbul ulaştığı megalopolis boyutlarıyla, ÷lkenin vücudunun taşıyamayacağı bir koca kafa haline dönüşen, ekonomik etkinliğin yurt yüzüne dengeli yayılmasına engel olan ve Anadolu halkının topraklarını terk ederek ÷lke tarımını dış dünya pazarına dönmeye zorlayan, ve sonuçta uluslararası sermayenin aşağı düzeyde bir ortağı olarak fakir halkı tüketici olmaya teşvik eden, giderek Türkiye'nin sömür÷len bir topluma dönüşmesine neden olacak bir emme basma mekanizması olarak çalışmaktadır" diyerek derinleştirdiği analizini "Anadolu'ya yeniden yerleşmemiz gerek!" ibaresi ile sonlandırmaktadır.

Bu yazıdan yaklaşık bir ay sonra **Prof. Dr. Oğuz Oyan** hocam da "Anadolu'ya Yeniden Yerleşmek" başlıklı makalesi⁸ ile Doğan Kuban hocanın yazısını bir kere daha hatırlatarak, başka bazı noktalarla da konuyu irtibatlıyarak ufkumuzu açmıştır.

Hem Doğan Kuban hem de Oğuz Oyan Hocanın yazılarına kısaca değindikten sonra yavaş yavaş konuya girelim.

Efendim, aşağıdaki tabloda bazı ÷lkelerin başkentleri / kentlerinin nüfusları karşılaştırılmaktadır.

Tablo 2: Kentler ve Nüfuslar

Kentler	Nüfus (Milyon / Bin Kişi)
İstanbul (2015)	14.03
Tokyo (2016)	13.62
Berlin (2012)	3.50
Paris (2010)	2.25
Londra (2014)	8.54
Şangay (2009)	19.21
Washington (2014)	7.10
Roma (2012)	2.6
Amsterdam (2011)	780 bin
Brüksel (2011)	177 bin
Atina (2011)	664 bin
Kopenhag (2013)	562 Bin

İstanbul'a yakın iki şehir var: Japonya'da Tokyo, Çin' de de Şangay. Bu iki şehrin nüfus büyüklükleri, ÷lkelerinin ölçekleri düşün÷ldüğünde abartılı bulunmamalıdır. Ama ya İstanbul...

Aslında 20 milyona yaklaşan gayri resmi nüfusuyla İstanbul, gerçekten de planlanamaz ve yönetilemez bir ölçege çoktan ulaşmış hatta geçmiştir.

Tablodaki diğer ÷lkelerin başkentlerine ait nüfuslar oldukça makuldür: Berlin, Paris, Washington ve Londra.

⁸Makale için: <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/oguz-oyan/anadoluya-yeniden-yerlesmek-171914>

Amsterdam, Brüksel, Atina ve Kopenhag kentleri de *-ceteris paribus-* nüfus açısından oldukça mütevazı ve yaşanabilirliğin ön planda olduğu büyüklükte kentlerdir. İstanbul ise bir kere daha altını çizmekte yarar var; dev nüfus boyutu ile de yaşanabilir bir kent olmaktan çoktan çıkmış bulunmaktadır.

Tablo 3: İktisadi Faaliyetlerin Mekânsal Dağılımı

Toplam İktisadi Faaliyetler										
Bölgeler / Yıllar	Yerel Birim Sayısı		Çalışanlar Sayısı		Maaş ve Ücretler		Ciro		Yatırımlar	
	2003	2014	2003	2014	2003	2014	2003	2014	2003	2014
TR	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
İstanbul	19.5	23.6	28.9	30.6	36.3	37.9	37.5	36.1	30.9	30.0
İstanbul+Ankara+İzmir	33.1	37.2	44.4	45.8	52.9	54.5	53.4	52.5	48.1	47.3
5'li Grup (11 İl)	43.0	47.0	55.1	57.2	65.1	67.2	65.8	65.4	65.3	64.4
TRA+TRB+TRC (24 İl)	10.5	10.9	7.4	8.8	5.4	5.8	5.1	6.5	6.0	5.5

İmalat Sanayi										
Bölgeler / Yıllar	Yerel Birim Sayısı		Çalışanlar Sayısı		Maaş ve Ücretler		Ciro		Yatırımlar	
	2003	2014	2003	2014	2003	2014	2003	2014	2003	2014
TR	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
İstanbul	27.2	29.9	35.3	29.5	35.6	29.5	34.7	26.3	33.9	19.4
İstanbul+Ankara+İzmir	41.2	43.0	48.6	42.3	49.8	44.0	49.1	40.0	46.4	34.0
5'li Grup (11 İl)	51.6	53.9	63.9	60.3	69.4	66.5	70.9	63.4	70.1	65.3
TRA+TRB+TRC (24 İl)	7.6	8.9	5.1	6.4	3.6	4.3	3.4	5.3	8.2	5.9

	2014 Nüfusu	Pay (%)
TR	77,695,904	100.0
İstanbul	14,377,018	18.5
İstanbul+Ankara+İzmir	23,640,162	30.4
5'li Grup (11 İl)	30,972,299	39.9
TRA+TRB+TRC (24 İl)	14,258,955	18.4

5'li Grup: İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Eskişehir, Bilecik, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova

TRA+ TRB+ TRC: Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan, Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis, Hakkâri, Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Şimdiki tablomuz, İktisadi Faaliyetlerin Mekânsal Dağılımına ait 2003 – 2014 dönemi verilerinden oluşmaktadır.

Gelin önce *yerel birim sayısı*, farklı bir ifade işyeri sayısı açısından bakalım: İstanbul, 2003 yılında Türkiye'deki toplam yerel birimlerin yüzde 19,5'ine sahipken 2014 yılında yüzde 23,6'sını elinde tutar hale geliyor. Bir zamanların *taşı, toprağı altın kenti, amorf* bir biçimde büyümektedir. İstanbul'a Ankara ve İzmir ilave edildiğinde (*klasik 3 büyük kent*) bu oran 2003'te yüzde 33,1 iken 2014'de yüzde 37,2'ye yükseliyor. Buna mukabil, TRA+TRB+TRC bölgelerin oluşturan 24 il, iş yerlerinin sadece yüzde 10,9'una sahip bulunmaktadır.

İstanbul...3 il, 24 il! Yeterince çarpıcı ve bir o kadar da çarpık değil mi?

İşte bu nedenle; Anadolu'ya yeniden yerleşmeliyiz!

Çalışanlar sayısı açısından durum ise; İstanbul 2014 itibariyle çalışanların yüzde 30,6'sını kentte barındırırken, yanına Ankara ve İzmir'i aldığı anda bu oran yüzde 45,8'i buluyor. 24 il ise çalışanların sadece yüzde 8,8'ine sahip.

Kapitalizmin acımasız **eşitsiz gelişim yasası** işlemektedir işlemlerine ama **devletin anayasal görevi** de bu eşitsiz gelişimi, çarpıklığı **planlama** ve **sosyal politikalarla** dizginlemektir.

İstanbul...3 il, 24 il! Yeterince çarpıcı ve bir o kadar da çarpık değil mi?

İşte bu nedenle; Anadolu'ya yeniden yerleşmeliyiz!

Tablonun **maaş ve ücretler** sütununa bakalım. İstanbul'da maaş ve ücretlerin yüzde 37,9'u dağıtılmaktadır. Klasik üç il olarak bakıldığında ise bu pay yüzde 52,5... 24 il ölçeğinde ise vaziyet sadece yüzde 5,8'dir.

İstanbul...3 il, 24 il! Yeterince çarpıcı ve bir o kadar da çarpık değil mi?

İşte bu nedenle; Anadolu'ya yeniden yerleşmeliyiz!

Benzer durum **ciro ve yatırımlar** içinde söz konusudur. **Ciro** analizini okuyucuya bırakarak yatırımlara bakalım. Toplam yatırımların yüzde 30'u tek başına İstanbul'dadır. Ankara ve İzmir ile birlikte bu pay yüzde 47,3'e yükselirken, diğer 24 ilin payı sadece yüzde 5,5 mertebesindedir.

Bu analiz biçimini / yorumlamayı tablonun ikinci alt kuşağı olan imalat sanayii açısından yaptığımızda durumun çok daha vahim olduğu görülür. Meraklısı o sayılara da yakından bakmalıdır.

İstanbul...3 il, 24 il! Yeterince çarpıcı ve bir o kadar da çarpık değil mi?

İşte bu nedenle; Anadolu'ya yeniden yerleşmeliyiz!

Tablonun alt üçüncü kuşağında **nüfuslara** yer verdim. Zira nüfusları da görerek bu akıl yürütmede bulunduğunuzda sıkıntı büyümekte, keyif katsayınız da iyice düşmektedir. Şöyle düşünün; İstanbul'un nüfusu Türkiye'nin yüzde 18,5'i. Diğer 24 ilin nüfus toplamı da Türkiye'nin yüzde 18,4'ü. Nerede ise İstanbul ile birebir aynı...

Bu nüfus paylarındaki aynılığı akılda tutarak tabloya yeniden dönüp bakıldığında **çarpıklığın zulme dönüştüğünü** gözlersiniz.

İstanbul...3 il, 24 il! Yeterince çarpıcı ve bir o kadar da çarpık değil mi?

İşte bu nedenle; Anadolu'ya yeniden yerleşmeliyiz!

Şimdi de, gelirin yani GSYİH'nın Mekânsal Dağılımının ayrıntılarına göz atma zamanıdır. Ancak tablodaki her hücre / veri için bir yorumda bulunmak yerine genel eğilimlere dikkat çekerek okuyucunun da nasılsa bize aktif katılacağını, akıl yürüteceğini düşünmekteyim. Tablomuz 2004 – 2014 dönemi verileri ile düzenlenmiştir.

Efendim bakınız; İstanbul, 2004 – 2014 döneminde üretici güçlerin kalbi olan sınıai faaliyetlerden sanki tedricen çekilmektedir. Sanayinin payı yüzde 32,5'ten yüzde 28,9'a gerilemiştir. Ama tek başına yine de yüzde 30'lar seviyesindedir.

İstanbul + Ankara + İzmir'in sanayi payı 2004'deki yüzde 48,8, 2014'te ise yüzde 44,7'dir. Burada beklenildiği gibi bir daralma mevcuttur. Meraklı okuyucu ilk grafiğimize dönüp bakmalı ve sanayideki düşüşe dikkat çektiğimiz hatırlanmalıdır.

24 ilde durum bir miktar kımıldama emareleri göstermektedir. Sanayi payı yüzde 6,4'ten yüzde 8,1'e yükselmiştir. Bu gelişme, **şimdilik** ihtiyatlı bir iyimserliği hak ediyor görünebilir.

Tablonun son sütunu olan GSYİH paylarına bakıldığında çarpıklık dramatiktir, büyüktür...

İstanbul yüzde 30,5, 3 il yüzde 45,8, 24 il ise yüzde 9,3...

İstanbul...3 il, 24 il! Yeterince çarpıcı ve bir o kadar da çarpık değil mi?

İşte bu nedenle; Anadolu'ya yeniden yerleşmeliyiz!

Tablo 4: Gelirin Mekânsal Dağılımı

Bölgelerin GSYİH İçindeki Payları								
Bölgeler / Yıllar	Tarım		Sanayi		Hizmetler		GSYİH	
	2004	2014	2004	2014	2004	2014	2004	2014
TR	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
İstanbul	1.0	0.7	32.5	28.9	34.0	35.0	30.0	30.5
İstanbul+Ankara+İzmir	7.5	7.5	48.8	44.7	51.8	51.2	46.2	45.8
5'li Grup (11 İl)	15.4	15.1	64.2	61.3	60.2	60.3	56.5	57.2
TRA+TRB+TRC (24 İl)	17.1	18.0	6.4	8.1	8.5	8.9	8.8	9.3

Sektörlerin GSYİH İçindeki Payları ^(*)								
Bölgeler / Yıllar	2004				2014			
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSYİH	Tarım	Sanayi	Hizmetler	GSYİH
TR	10.8	28.8	60.5	100.0	7.5	31.9	60.7	100.0
İstanbul	0.4	31.1	68.5	100.0	0.2	30.2	69.6	100.0
İstanbul+Ankara+İzmir	1.7	30.4	67.9	100.0	1.2	31.1	67.7	100.0
5'li Grup (11 İl)	2.9	32.7	64.4	100.0	2.0	34.1	63.9	100.0
TRA+TRB+TRC (24 İl)	20.9	20.8	58.2	100.0	14.4	27.6	58.0	100.0

(*) : GSYİH sektörler toplamı olarak alınmıştır.

5'li Grup: İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Eskişehir, Bilecik, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova

TRA+ TRB+ TRC: **Erzurum**, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan, Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis, Hakkâri, Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Sıradaki tablomuz, bölgelere göre Amerikan doları cinsinden (USD) kişi başına gelişmeleri göstermektedir.

Diğer iki tablodaki eğilimler, bu tablo içinde geçerlidir. O nedenle, tablodaki tüm sayılara değinmeyeceğim. Ancak tablonun üst kuşağındaki veri öbeğinin sağ sütununa dikkatinizi çekmek isterim: **(Bölge KBMG: Kişi Başına Milli Gelir) – (Türkiye KBMG).**

*İstanbul, 2004 yılında Türkiye ortalama kişi başına milli gelirden 4.274 USD yüksekken, 10 yıl sonra 2014'de bu fark 7.845 USD'ye çıkmıştır.

*İstanbul + Ankara + İzmir üçlüsü Türkiye ortalaması kişi başına gelirden 2004'te 3.548 USD fazla iken 2014'de bu fazlalık nerede ise ikiye katlanarak 6.159 USD olmuştur.

*24 ile ait büyüklükler ise (-) negatif işarettir. Farklı bir ifade ile **bu bölgelerin toplamı, Türkiye ortalamasının altındadır...**2004'te 3.102 USD, 2014'de 5.916 USD.

Makas giderek açılmaktadır...

İstanbul...3 il, 24 il! Yeterince çarpıcı ve bir o kadar da çarpık değil mi?

İşte bu nedenle; Anadolu'ya yeniden yerleşmeliyiz!

Tablo 5: Kişi Başına Milli Gelirin Mekânsal Dağılımı

Bölgelerin Kişi Başına Milli Gelirleri (USD)				
Bölgeler / Yıllar	Kişi Başına Milli Gelir		(Bölge KBMG) – (Türkiye KBMG)	
	2004	2014	2004	2014
TR	5,961	12,112	-	-
İstanbul	10,235	19,957	4,274	7,845
İstanbul+Ankara+İzmir	9,509	18,272	3,548	6,159
5'li Grup (11 İl)	8,904	17,417	2,943	5,305
TRA+TRB+TRC (24 İl)	2,859	6,137	-3,102	-5,976

Bölgelerin Yıl Ortası Nüfusları (Bin Kişi)				
Bölgeler / Yıllar	2004 Nüfusu	Pay (%)	2014 Nüfusu	Pay (%)
	TR	67,599	100.0	77,182
İstanbul	11,805	17.5	14,269	18.5
İstanbul+Ankara+İzmir	19,557	28.9	23,453	30.4
5'li Grup (11 İl)	25,575	37.8	30,719	39.8
TRA+TRB+TRC (24 İl)	12,406	18.4	14,169	18.4

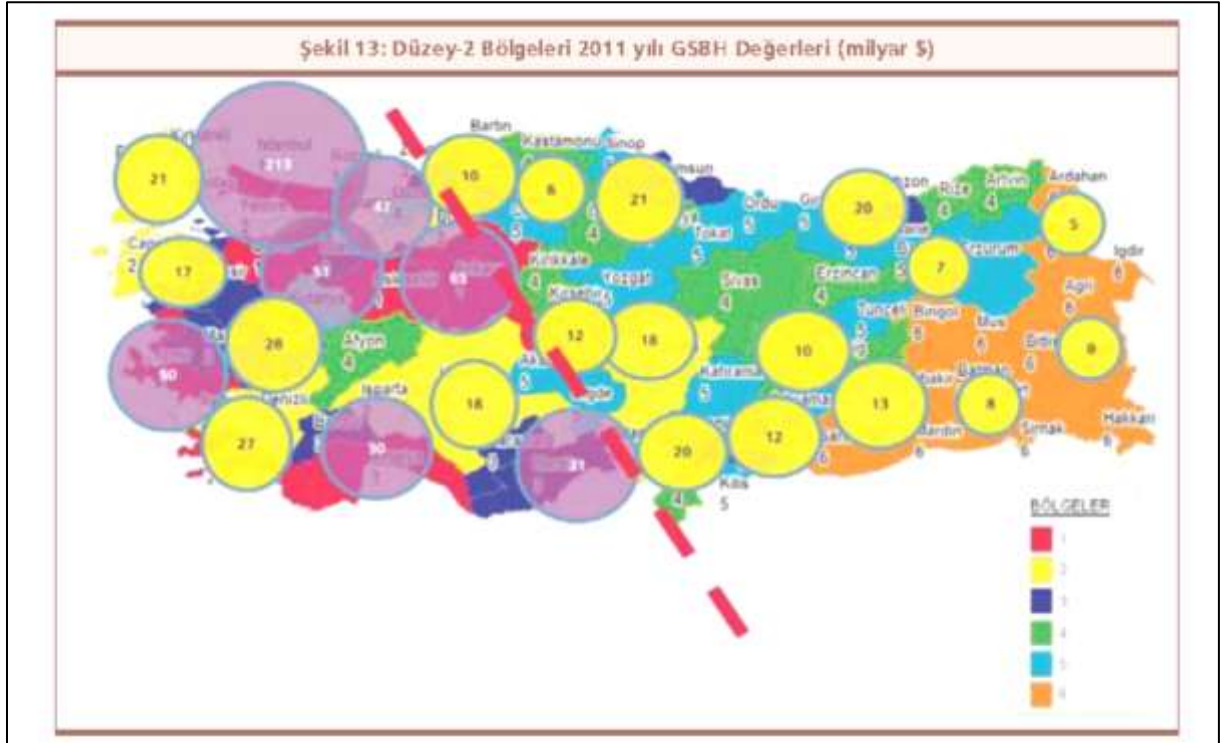
5'li Grup: İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Eskişehir, Bilecik, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova

TRA+ TRB+ TRC: **Erzurum**, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan, Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis, Hakkâri, Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Sanıyorum ki, peş peşe izlediğimiz / yorumladığımız bu tablolarla durum iyice netleşti. Ülkemizdeki iktisadi faaliyetler ve bu faaliyetlerin parasal tutarı GSYİH'nın yaklaşık yüzde 50'si Ankara, Eskişehir, Bilecik, İzmit, İstanbul hattının batısında toplanmıştır –*ceteris paribus*-. Bu tespit aşağıdaki haritada amatörce resmedilmiştir.

Bu tespitimizin bir başka dayanağı *Prof. Dr. Erinç Yeldan* ve arkadaşlarının 2012’de yaptıkları *Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye* adlı çalışmada⁹ destekler mahiyettedir. Bahse konu çalışmada da bölgeler gelir düzeylerine göre sıralanmış ve kişi başına gelirleri 10.000 USD altında kalanlar orta gelir tuzağındaki bölgeler olarak tasnif edilmiş ve haritalanmıştır.

Yeldan, Et.al (2012): C.1.s.76.

İşte bu nedenle; Anadolu'ya yeniden yerleşmeliyiz!

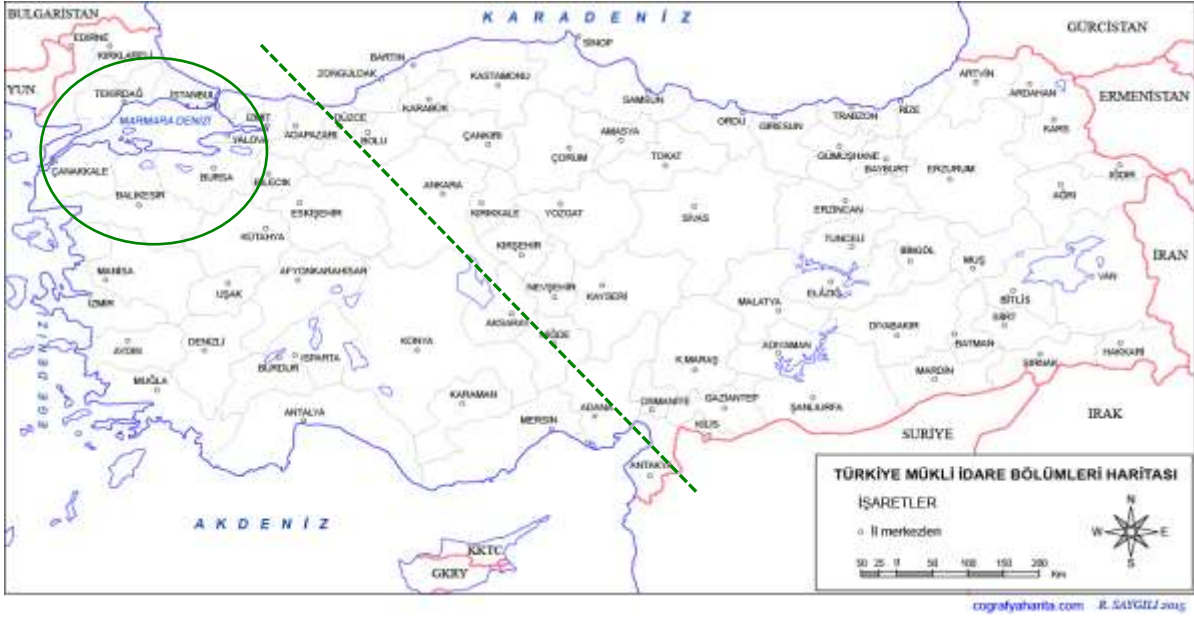
⁹ Çalışmaya http://turkonfed.org/Files/ContentFile/ogt-1sektorel_analiz.pdf linkinden ulaşabilirsiniz.

IV.) Sonuç Yerine

- Ülkemizde yaklaşık olarak 37 yıldır sürdürülen insan zayıyatı yüksek neoliberal politikalar, uygulandığı diğer ülkelerde olduğu gibi; Türkiye’yi de düşük büyüme batağına saptanmış, imalat sanayini nerede ise *Hong-Kong*’un ilk dönemlerindeki *antrepo tipi sanayie* dönüştürerek, **ithalat yapmadan üretim yapamaz** hale getirmiştir. Tarım sektörünü daraltarak / tasfiye ederek tohum dahil tüm tarım ürünlerinde nerede ise **net ithalatçı bir ülke** konumuna gelmiş, arsa ve arazi spekülasyonuna engel olacak önlemler tasfiye edilerek, kent kimlikleri yok edilmiş ve ekonomi sadece rant yaratma kurnazlığından ibaret bir iş haline getirilmiştir.
- Bu neoliberal tutuculuğun finansal serbestleşme programları, reel sektör tasarruflarını uzun vadeli sabit sermaye oluşumu yerine kısa vadeli spekülatif yatırımlara kanalize olmasının bir aracına dönüştürerek başta imalat sanayi ve tarım olmak üzere reel sektördeki sermaye birikim modelini değiştirmiş / tahrip etmiştir.
- Artık Türkiye merkezli, ülke içinde iktisadi bütünleşmeyi sağlayan, adaletli bölüşmeyi amaçlayan bir iktisadi kalkınma perspektifi, çok daha kritik bir önem taşımaktadır. Türkiye’de planlama, yeniden bir toplumsal hedef haline dönüştürülmeli, dış dünya ile ilişkilerin ve bu alandaki kontrol mekanizmalarının “yeniden” ve “akıllıca” tasarlanması gerekmektedir.
- Bu tasarımın başlangıcı, Gümrük Birliği Anlaşmasının askıya alınmasına dayanmalıdır. Ayrıca sermaye hareketlerinin sınırsız serbestisi ile planlama çelişeceğinden, sınırlamalar da getirilmesinin kaçınılmaz olduğu unutulmamalıdır.
- Sanayi 4.0’a ait somut gelişmeler¹⁰ ve 5.0’a ait teknik tahayyüller de dikkate alınarak sektör planlaması, ithal ikamesi ve selektif korumacılık yeniden tartışılmalı, ciddiye alınmalıdır. Böyle bir perspektifin ana omurgası, başta İstanbul olmak üzere, kentsel rantlara odaklanmayı alıkoyan / imkân vermeyen bir anlayış temelinde, kendilerini yenileme kabiliyeti olan, ileri teknoloji içerikli sektör ve faaliyetler olmalıdır.
- Bununla birlikte; “KİT’ler zarar eder” zırvasının yarattığı kompleksten bir an önce arınmalı ve yeni işletmeciler KİT’ler sektörel temelde kurulmalıdır. Mali Sektörü (*başta bankacılık kesimi*) reel kesimin emrine koşmanın gerekleri de, yeniden tanımlanmalı ve yerine getirilmelidir.
- Sunumda yer verdiğim *Doğan Kuban* Hoca’nın “*Anadolu’ya Yeniden Yerleşmek*” önermesi / önerisinin uygulamaya konulduğu varsayımı altında bile İstanbul’un Türkiye’nin en büyük kentsel yerleşkesi olarak kalacağı açıktır. *Prof. Dr. Oğuz Oyan*’ın sözleriyle; “*Mesele çılgınca bir şişmeye dur denilmesi ve ülke ölçeğinde dengeli bir mekân düzenlemesine geçişin planlanabilmesidir. Oysa şimdi yapılanlar, üçüncü köprü ve üçüncü havalimanıyla kentin sulak alanlarının, yeşil örtüsünün ve hava akımlarının tahrip edilmesi ve giderek yeni mekânların imara açılmasıdır. Eğer yapılabilirse İstanbul Kanalı projesi bütün bunların üzerine tüy dikilmesi anlamına gelecektir. Yapılması planlanan 1915 Çanakkale köprüsüyle birlikte Marmara bölgesinin bir bütün olarak en yoğun ekonomik etkinlikler bölgesi olarak daha da öne çıkması gerçekleştirilmiş olacaktır. Gerçi Osmanlı döneminde de Marmara bölgesi bu vasfı taşımıştır ama bugün aşırı yoğunlaşan sınıai-ticari faaliyetleri bu bölge daha ne kadar taşıyabilir? Daha önemlisi, bölgeler arası dengesizliklerin bu boyutlarda açılmasının sonuçları sindirilebilir mi?”*

¹⁰ Bilsay Kuruç (2015): “*Sanayi, Geçmişten Geleceğe ve Sanayi 4.0*”. TMMOB Makina Mühendisleri Odası ‘2015 Sanayi Kongresi.11-12 Aralık 2015, İMO Teoman Öztürk Salonu, Ankara. Bahse konu bildiriye ulaşmak için http://www.inovasyon.org/pdf/B.Kuruc.Sanayi_Gecmisten_Gelecege.pdf linki kullanılabilir.

Oğuz Oyan Hocanın işaret ettiği hususları haritaya işlediğimizde nerede ise tüm iktisadi faaliyetlerin Marmara ve Trakya Bölgelerinin bir kısmında öbeklendiği ve ufunet odağı haline geldiği / gelmekte olduğunun altı çizilmelidir.

Türkiye, 1930'lar, 1960 – 1970'lerde olduğu gibi yeniden **kalkınmacı devlet** anlayışına uygun olarak kendini tasarlamalı, çeki düzen vermelidir.

Kalkınmacı Devlet, reel sektörün yapısını modernleştirmek ve üretkenliği artırmak için;

- Rasyonel korumacılık (*Her ne kadar geçtiğimiz günlerde Sayın Başbakan Rusya gezisinde «korumacılık, gelişmenin önünde en büyük engeldir» demiş olsa da...*)
- İhracat ve diğer sübvansiyonlar
- Yönlendirilen krediler (*ki bunlar kamu bankalarınınca kullanılacak düşük faizli kredilerdir*)
- Ve en önemlisi de **Yol Gösterici Yatırım Planlaması** (*Indicative Investment Planning*). Farklı bir ifade ile açıkça ilan edilen bir plan aracılığıyla devletin yatırımları özendirmek istediği alanları '**işaret**' ettiği uygulamalardır. Bir anlamda **sinyal etkisi**. Bu plan, yatırımları devletin belirlediği öncelikli hedeflere yönlenmesini sağlayacaktır.

Yaratıcılığın, geleceği kurarak gelişmekte olduğunun farkına varılmalı ve artık kaybedeni seçmek ile sonuçlanan hatalara bir son verilmedir...

24. ADALET ve DEMOKRASİ HAFTASI

BU HESAP SORULMAZ MI?

EKONOMİDE NEREDEYİZ? NEREYE GİDİYORUZ?

Tarih 29 | 01 | 17

13.00 - 16.00

Çankaya Belediyesi
Çağdaş Sanatlar Merkezi
(Adres: Beşevler Cad. No: 4 Kavaklıdere Çarşısı/ANKARA)

YAYED
YEREL YÖNETİM ARAŞTIRMA
YARDIM VE EĞİTİM DERNEĞİ

MODERATÖR

Prof. Dr. Bilsay Kuruç

KONUŞMACILAR

Prof. Dr. Korkut Boratav
Prof. Dr. Eriç Yeldan
Doç. Dr. Gökhan Günaydın
Dr. Serdar Şahinkaya
Ahmet Müfit Bayram